

حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران

شامل:

مبانی نظام، نهادهای سیاسی
شرح قانون اساسی و حقوق و آزادیها

تألیف:

دکتر فرید محسنی

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

فهرست مطالب

۲۹	سخن ناشر
۳۱	مقدمه
۳۷	بخش اول: تاریخچه و منابع حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران
۳۷	فصل اول: تاریخچه حقوق و قانون اساسی در ایران
۳۸	مبحث اول: کلیات
۳۹	مبحث دوم: پدیداری و تحولات قانون اساسی ایران
۳۹	۱. دلایل و زمینه‌های تاریخی
۳۹	۲. تحصن و درخواست قانون اساسی
۴۰	۳. تشکیل مجلس
۴۰	۴. تدوین اولین قانون اساسی
۴۱	۵. بمباران مجلس شورای ملی
۴۱	۶. تدوین اولین متمم قانون اساسی
۴۱	۷. تغییرات در قانون اساسی مشروطیت و متمم آن
۴۲	۸. پیروزی «انقلاب اسلامی» در ایران
۴۲	۹. تغییر نظام حکومتی
۴۳	۱۰. تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۴۳	۱۱. اصلاحات قانون اساسی
۴۵	خلاصه فصل
۴۶	سؤالات فصل
۴۷	فصل دوم: مفهوم و منابع حقوق اساسی ایران
۴۷	مبحث اول: مفهوم منابع حقوق اساسی و اهمیت آن

۴۸	.....	مبحث دوم: منابع عام و خاص حقوق اساسی
۴۹	.....	۱. منابع عام حقوق اساسی
۴۹	.....	۲. منابع خاص حقوق اساسی
۵۰	.....	خلاصه فصل
۵۲	.....	سؤالات فصل
۵۳	.....	فصل سوم: بررسی منابع حقوق اساسی ایران
۵۳	.....	مبحث اول: منابع فقهی
۵۴	.....	۱. کتاب
۵۵	.....	۲. سنت
۵۵	.....	۲-۱. سنت عملی
۵۵	.....	۲-۲. سنت قولی
۵۵	.....	۲-۳. سنت تقریری
۵۵	.....	۳. اجماع
۵۶	.....	۴. عقل
۵۶	.....	مبحث دوم: قانون اساسی
۵۷	.....	۱. قانون اساسی مدون و غیرمدون
۵۷	.....	۲. متن و مقدمه قانون اساسی
۵۹	.....	مبحث سوم: نظرات و مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام
۶۰	.....	مبحث چهارم: نظرات شورای نگهبان
۶۱	.....	مبحث پنجم: قوانین عادی
۶۱	.....	۱. قانون به معنای خاص
۶۱	.....	۱-۱. مصوبات مجلس شورای اسلامی
۶۲	.....	۱-۲. آئین نامه داخلی مجلس
۶۲	.....	۱-۳. برخی مصوبات کمیسیون های مجلس و یا دولت
۶۳	.....	۱-۴. ضوابط ملحق به قوانین
۶۳	.....	۲. قانون به معنای عام
۶۴	.....	۲-۱. قانون مربوط به خیرگان
۶۴	.....	۲-۲. مقررات مربوط به مجمع تشخیص مصلحت نظام
۶۴	.....	۲-۳. دستورات و فرامین رهبری
۶۵	.....	۲-۴. مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام
۶۶	.....	مبحث ششم: رأی ملت یا آراء عمومی

فهرست مطالب □ ۷

۶۷	مبحث هفتم: عرف و عادات و رسوم
۶۸	مبحث هشتم: رویه قضایی
۶۹	مبحث نهم: فرامین رئیس کشور
۷۱	مبحث دهم: نظریات علماء حقوق
۷۳	خلاصه فصل
۷۴	سؤالات فصل
۷۵	بخش دوم: حکومت اسلامی
۷۶	فصل اول: ضرورت تشکیل حکومت
۷۶	مبحث اول: ضرورت حکومت به طور کلی
۷۸	مبحث دوم: حکومت پیامبر اسلام (ص)
۷۹	مبحث سوم: وضع حکومت پس از پیامبر اسلام (ص)
۸۱	مبحث چهارم: حکومت در عصر غیبت امام زمان (ع)
۸۱	۱. غیبت صغری (کوتاه مدت)
۸۱	۲. غیبت کبری (بلند مدت)
۸۳	خلاصه فصل
۸۴	سؤالات فصل
۸۵	فصل دوم: نظریه امام خمینی (ره) در باب حکومت در عصر غیبت
۸۶	مبحث اول: منابع دیدگاه نظری امام خمینی (ره)
۸۶	۱. کتاب کشف الاسرار
۸۶	۲. کتاب ولایت فقیه
۸۷	۳. کتاب البیع
۸۷	۴. تحریر الوسیله
۸۷	۵. سخنرانی‌ها و نوشته‌های متفرقه
۸۷	مبحث دوم: دلایل عقلی در مورد حکومت اسلامی و ولایت فقیه
۸۸	۱. مسئله ولایت فقیه امری بدیهی، روشن و عقلانی است
۸۸	۲. پیامبر (ص) علاوه بر بیان قانون الهی، مجری آن نیز بودند
۸۸	۳. پیامبر (ص) خلیفه تعیین نمود و در اصل خلیفه برای اجرای احکام است
۸۹	۴. رسالت پیامبر (ص) با ابلاغ جانشین تکمیل گردیده است
۸۹	۵. عمل پیامبر (ص) نشان‌دهنده ضرورت حکومت است
۸۹	۶. لزوم حکومت برای همیشه استمرار دارد
۹۰	۷. ماهیت قوانین اسلام اقتضای تشکیل حکومت را دارد

۹۰	۸. در عصر غیبت امام زمان (ع) نیز تشکیل حکومت لازم است
۹۰	۹. تبعیت از فقیه ضروری است
۹۱	۱۰. حکومت و «ولایت» برای فقیه به منظور انجام وظیفه دینی است
۹۱	مبحث سوم: دلایل خبری در خصوص ولایت فقیه
۹۶	خلاصه فصل
۹۷	سؤالات فصل
۹۹	فصل سوم: شیوه انتخاب ولی فقیه
۹۹	مبحث اول: نصب عام
۱۰۰	مبحث دوم: ولایت فقیه در قانون اساسی ایران
۱۰۱	مبحث سوم: نقش مردم در نظام حکومتی ولایت فقیه
۱۰۳	خلاصه فصل
۱۰۴	سؤالات فصل
۱۰۵	فصل چهارم: خصوصیات و ویژگی‌های ولی فقیه
۱۰۶	مبحث اول: شرایط و صفات رهبری در قانون اساسی ایران
۱۰۶	۱. صلاحیت علمی (اجتهاد)
۱۰۹	۲. صلاحیت اخلاقی (عدالت و تقوا)
۱۱۰	۳. صلاحیت سیاسی، اجتماعی و مدیریتی
۱۱۰	الف) بینش صحیح سیاسی و اجتماعی
۱۱۱	ب) مدیریت و تدبیر
۱۱۱	ج) قدرت و شجاعت
۱۱۲	مبحث دوم: انتخاب رهبر و اختتام دوره رهبری
۱۱۳	۱. انتخاب رهبر در حکومت اسلامی به طور کلی
۱۱۴	۲. انتخاب رهبر در قانون اساسی ایران
۱۱۶	۳. خبرگان رهبری و وظائف آن‌ها در ارتباط با رهبری
۱۱۶	۳-۱. تعریف و مشخصات خبرگان
۱۱۸	۳-۲. نحوه انتخاب رهبر توسط خبرگان
۱۲۱	۳-۳. نصب و برکناری رهبر و نظارت بر رهبری
۱۲۲	۴. اختتام دوره رهبری و وضعیت امور
۱۲۲	۴-۱. ختم دوران رهبری
۱۲۴	۴-۲. شورای موقت رهبری
۱۲۷	خلاصه فصل

۱۲۸.....	سؤالات فصل
۱۲۹.....	فصل پنجم: وظائف و اختیارات رهبری
۱۲۹.....	مبحث اول: نقطه نظرات کلی
۱۳۶.....	مبحث دوم: وظائف و اختیارات رهبر مصرح در قانون اساسی
۱۳۶.....	۱. وظائف رهبر مربوط به کل نظام
۱۳۷.....	۲. وظائف و اختیارات رهبر نسبت به قوای سه گانه
۱۳۷.....	الف) قوه مجریه
۱۳۷.....	۱. وظائف و اختیارات رهبری در امور اجرایی نظامی و انتظامی
۱۳۸.....	۲. وظائف و اختیارات رهبری در امور اجرایی عادی
۱۳۹.....	ب) قوه مقننه
۱۳۹.....	۱. فرمان همه پرسی
۱۴۰.....	۲. نصب و عزل و قبول استعفای فقهای شورای نگهبان
۱۴۰.....	۳. اظهار نظر شورای نگهبان بر اساس نظرات رهبری
۱۴۰.....	ج) قوه قضائیه
۱۴۱.....	۱. نصب و عزل و قبول استعفای عالی ترین مقام قوه قضائیه
۱۴۱.....	۲. عفو یا تخفیف مجازات محکومین در حدود موازین اسلامی پس از پیشنهاد رئیس قوه قضائیه
۱۴۱.....	۳. اجرای فتاوا و احکام حکومتی رهبری توسط محاکم
۱۴۱.....	۳. وظائف و اختیارات رهبر نسبت به سایر نهادهای قانونی
۱۴۱.....	الف) نصب و عزل و قبول استعفای رئیس صدا و سیما
۱۴۲.....	ب) تعیین اعضا و تأیید مقررات مجمع تشخیص مصلحت نظام
۱۴۲.....	ج) اختیارات راجع به شورای بازنگری قانون اساسی
۱۴۳.....	مبحث سوم: وظائف و اختیارات رهبر نسبت به سایر نهادهای نظام و امور شرعی
۱۴۳.....	۱. تعیین ائمه جمعه
۱۴۳.....	۲. امور اوقاف و وجوه شرعی
۱۴۴.....	۳. بنیادها و سازمان های غیردولتی
۱۴۴.....	۴. امور حج
۱۴۴.....	۵. مرجعیت تقلید
۱۴۵.....	مبحث چهارم: وظائف و اختیارات رهبر به عنوان رهبر مسلمین جهان
۱۴۷.....	خلاصه فصل
۱۴۸.....	سؤالات فصل

۱۴۹.....	بخش سوم: حاکمیت و حکومت در نظام حقوقی ایران
۱۴۹.....	فصل اول: کلیات و منشأ حاکمیت
۱۵۳.....	مبحث اول: منشأ حاکمیت به طور کلی
۱۵۴.....	۱. حاکمیت مطلق
۱۵۴.....	۲. حاکمیت مردم
۱۵۴.....	۳. حاکمیت ملی
۱۵۵.....	مبحث دوم: منشأ حاکمیت در حقوق اسلام
۱۵۵.....	۱. حاکمیت خداوند بر جهان و انسان
۱۵۵.....	۱-۱. حاکمیت تکوینی
۱۵۵.....	۱-۲. حاکمیت تشریحی
۱۵۶.....	۲. حاکمیت انسان بر سرنوشت خویش
۱۵۷.....	مبحث سوم: منشأ حاکمیت در حقوق ایران
۱۵۷.....	۱. حاکمیت الهی
۱۵۷.....	۱-۱. اعتقادات مکتبی
۱۵۹.....	۱-۲. قوانین اسلامی
۱۶۰.....	۱-۳. حکومت اسلامی
۱۶۱.....	۲. حاکمیت ملی
۱۶۴.....	مبحث چهارم: طرق و روش های سلامت نظام با رهبری ولی فقیه
۱۶۴.....	۱. عدالت به عنوان شرط لازم برای رهبری
۱۶۵.....	۲. نظارت خبرگان بر اقدامات رهبری
۱۶۵.....	۳. استمرار اقبال عامه و رضایت اکثریت مردم
۱۶۶.....	۴. تساوی رهبر در برابر قوانین با سایر افراد
۱۶۷.....	مبحث پنجم: مقایسه جمهوری اسلامی ایران با نظام های دموکراسی مطلق
۱۶۷.....	۱. اسلام و دموکراسی
۱۶۸.....	۲. مشارکت مردمی در نظام جمهوری اسلامی ایران
۱۷۰.....	خلاصه فصل
۱۷۱.....	سؤالات فصل
۱۷۳.....	فصل دوم: ویژگی های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران
۱۷۳.....	مبحث اول: ویژگی های ماهوی جمهوری اسلامی ایران
۱۷۳.....	۱. نوع حکومت
۱۷۴.....	۲. مبانی عقیدتی نظام جمهوری اسلامی

۱۷۵.....	۳. وحدت ملی .....
۱۷۵.....	۳-۱. تساوی اقوام .....
۱۷۶.....	۳-۲. رسمیت دیگر مذاهب اسلامی .....
۱۷۶.....	۳-۳. رسمیت ادیان توحیدی .....
۱۷۷.....	۳-۴. حق استفاده از زبان‌های محلی .....
۱۷۷.....	۴. تمامیت ارضی .....
۱۷۸.....	۵. استقلال و آزادی .....
۱۷۸.....	۶. تفکیک ناپذیری اصول .....
۱۷۸.....	۷. امت اسلامی .....
۱۷۹.....	مبحث دوم: ویژگی‌های شکلی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۷۹.....	۱. زبان فارسی .....
۱۷۹.....	۲. تاریخ رسمی .....
۱۸۰.....	۳. پرچم رسمی کشور .....
۱۸۲.....	خلاصه فصل .....
۱۸۳.....	سؤالات فصل .....
۱۸۵.....	فصل سوم: اصل تفکیک قوا در جمهوری اسلامی ایران .....
۱۸۵.....	مبحث اول: کلیات .....
۱۸۶.....	۱. تفکیک مطلق قوا .....
۱۸۶.....	۲. تفکیک نسبی قوا .....
۱۸۷.....	مبحث دوم: تفکیک قوا در قانون اساسی ایران .....
۱۸۷.....	۱. استقلال قوا در نظام ایران .....
۱۹۱.....	۲. روابط قوا در نظام ایران .....
۱۹۲.....	۲-۱. تداخل و نفوذ قوه مقننه در قوه مجریه .....
۱۹۳.....	۲-۲. تداخل و نفوذ قوه مقننه در قوه قضائیه .....
۱۹۳.....	۲-۳. تداخل و نفوذ قوه مجریه در قوه مقننه .....
۱۹۴.....	۲-۴. تداخل و نفوذ قوه مجریه در قوه قضائیه .....
۱۹۵.....	۲-۵. تداخل و نفوذ قوه قضائیه در قوه مجریه .....
۱۹۶.....	۲-۶. تداخل و نفوذ قوه قضائیه در قوه مقننه .....
۱۹۶.....	مبحث سوم: تنظیم روابط قوای سه‌گانه.....
۱۹۸.....	خلاصه فصل .....
۱۹۹.....	سؤالات فصل .....

۲۰۱	بخش چهارم: قوه مقننه.....
۲۰۲	فصل اول: قانون‌گذاری در نظام ایران.....
۲۰۲	مبحث اول: روش‌های اعمال قوه مقننه.....
۲۰۲	۱. مجلس شورای اسلامی (روش غیر مستقیم).....
۲۰۳	۲. همه‌پرسی و مراجعه به آراء عمومی.....
۲۰۴	مبحث دوم: ارکان قانون‌گذاری در قوه مقننه.....
۲۰۵	۱. مجلس شورای اسلامی.....
۲۰۵	۲. شورای نگهبان.....
۲۰۵	۳. مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۲۰۷	خلاصه فصل.....
۲۰۸	سؤالات فصل.....
۲۰۹	فصل دوم: کلیات مجلس شورای اسلامی.....
۲۰۹	مبحث اول: مبنای نظری شورا.....
۲۱۱	مبحث دوم: سمت نمایندگی.....
۲۱۲	۱. انتخاب نمایندگان.....
۲۱۴	۲. مشخصات و تحلیل حقوقی.....
۲۱۴	۲-۱. تعداد نمایندگان.....
۲۱۵	۲-۲. خصوصیات و مفهوم حقوقی نمایندگی.....
۲۱۵	۲-۲-۱. نماینده مجلس وکیل مردم است.....
۲۱۷	۲-۲-۲. نماینده مجلس نماینده عموم مردم است.....
۲۱۷	۲-۲-۳. سمت نمایندگی قائم به شخص است.....
۲۱۷	۳. وظیفه نمایندگی.....
۲۱۸	۴. مصونیت نمایندگان.....
۲۲۰	مبحث سوم: تشکیل مجلس شورای اسلامی.....
۲۲۰	۱. مراحل انتخابات.....
۲۲۱	۱-۱. انتخاب کنندگان.....
۲۲۱	۱-۲. انتخاب شوندگان.....
۲۲۱	۱-۳. اعلام داوطلبی.....
۲۲۲	۱-۴. احراز صلاحیت داوطلبان.....
۲۲۳	۱-۵. رأی‌گیری.....
۲۲۳	۱-۶. برگزاری انتخابات.....

فهرست مطالب □ ۱۳

۲۲۳	۱-۷. توقف انتخابات
۲۲۴	۱-۸. نظارت بر انتخابات
۲۲۵	۲. تشکیل جلسات
۲۲۶	۳. هیئت رئیسه مجلس شورای اسلامی
۲۲۷	۴. کمیسیون‌های مجلس شورای اسلامی
۲۲۷	۴-۱. کمیسیون‌های خاص
۲۲۸	۴-۲. کمیسیون تخصصی
۲۲۹	۵. جلسات علنی و غیرعلنی
۲۳۰	۶. پایان نمایندگی
۲۳۱	۷. عزل نماینده
۲۳۳	خلاصه فصل
۲۳۴	سؤالات فصل
۲۳۵	فصل سوم: صلاحیت و اختیارات مجلس شورای اسلامی
۲۳۵	مبحث اول: قانون‌گذاری
۲۳۷	۱. کیفیت قانون‌گذاری در مجلس
۲۳۷	۱-۱. لایحه و طرح
۲۳۷	الف) لایحه
۲۴۱	ب) طرح
۲۴۱	۱-۲. جریان رسیدگی به طرح‌ها و لوایح در مجلس
۲۴۲	الف) طرح و لایحه عادی
۲۴۳	ب) طرح و لایحه یک فوریتی
۲۴۳	ج) طرح و لایحه دو فوریتی
۲۴۳	د) طرح و لایحه سه فوریتی
۲۴۴	۲. تفویض اختیار قانون‌گذاری
۲۴۵	۲-۱. قوانین آزمایشی
۲۴۶	۲-۲. اساسنامه‌های دولتی
۲۴۷	۳. قوانین با جنبه تصویبی (قوانین با اختیارات ویژه)
۲۴۸	۳-۱. قانون بودجه
۲۴۹	۳-۲. عهدنامه‌ها و قراردادهای بین‌المللی
۲۵۰	الف) عهدنامه بین‌المللی
۲۵۰	ب) مقاله نامه بین‌المللی

- ج) قرارداد بین‌المللی..... ۲۵۰
- د) موافقت‌نامه بین‌المللی..... ۲۵۱
- ه) پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی..... ۲۵۱
- ۳-۳. تغییر در خطوط مرزی..... ۲۵۵
- ۳-۴. محدودیت‌های ضروری در کشور..... ۲۵۷
- ۳-۵. اخذ وام و کمک مالی..... ۲۵۷
- ۳-۶. استخدام کارشناسان خارجی..... ۲۵۸
- ۳-۷. انتقال بناها و اموال دولتی..... ۲۵۹
- ۳-۸. صلح دعاوی و ارجاع به داوری..... ۲۵۹
- الف) نکات حقوقی اصل صد و سی و نهم..... ۲۶۰
- ب) تفاسیر حقوقی اصل صد و سی و نهم..... ۲۶۱
۴. تفسیر قانون عادی..... ۲۶۲
۵. محدوده قانون‌گذاری مجلس شورای اسلامی..... ۲۶۳
- مبحث دوم: نظارت و روش‌های اعمال آن..... ۲۶۵
۱. نظارت مجلس در تشکیل دولت..... ۲۶۵
۲. نظارت عام نمایندگان (تذکر، سؤال، استیضاح، رأی عدم کفایت رئیس‌جمهور)..... ۲۶۷
- ۲-۱. تذکر..... ۲۶۷
- الف) تذکر شفاهی (نطق قبل از دستور)..... ۲۶۷
- ب) تذکر کتبی..... ۲۶۸
- ۲-۲. سؤال..... ۲۶۸
- الف) سؤال از وزیر..... ۲۶۹
- ب) سؤال از رئیس‌جمهور..... ۲۷۰
- ۲-۳. استیضاح (و رأی عدم کفایت)..... ۲۷۱
- الف) استیضاح وزرا و هیئت وزیران..... ۲۷۱
- ب) استیضاح (و عدم کفایت) رئیس‌جمهور..... ۲۷۴
۳. نظارت بر امور مختلف کشور..... ۲۷۷
- ۳-۱. تحقیق و تفحص..... ۲۷۷
- ۳-۲. اصل ۹۰ قانون اساسی (یا شکایات مردمی)..... ۲۷۹
- الف) نکات مهم اصل نود..... ۲۸۰
- ب) روش قانونی اصل نود..... ۲۸۱
۴. نظارت اطلاعی..... ۲۸۱

۲۸۲	۴-۱. صلح دعاوی .....
۲۸۲	۴-۲. رسیدگی به اتهام برخی از مجریان .....
۲۸۳	۴-۳. ارسال تصویب‌نامه‌ها و آئین‌نامه‌های دولت برای رئیس مجلس .....
۲۸۴	۴-۴. ممنوعیت واگذاری امتیاز .....
۲۸۵	۴-۵. ممنوعیت انتقال نفایس ملی منحصر به فرد .....
۲۸۶	۵. نظارت مالی (دیوان محاسبات کشور) .....
۲۸۶	۵-۱. دیوان محاسبات کشور .....
۲۸۷	۵-۲. وظائف دیوان محاسبات .....
۲۸۹	خلاصه فصل .....
۲۹۰	سؤالات فصل .....
۲۹۱	فصل چهارم: شورای نگهبان .....
۲۹۱	مبحث اول: کلیات .....
۲۹۱	۱. اهداف اصلی .....
۲۹۲	۲. ساختار شورای نگهبان و شرایط مرتبط با آن .....
۲۹۳	۲-۱. شرایط و نحوه انتخاب اعضاء .....
۲۹۳	الف) فقها .....
۲۹۳	ب) حقوقدانان .....
۲۹۴	۲-۲. مدت مأموریت .....
۲۹۴	۲-۳. تداخل قوا .....
۲۹۵	۲-۴. حد نصاب تصمیم‌گیری .....
۲۹۵	الف) حد نصاب تشخیص در مورد مصوبات مجلس .....
۲۹۵	ب) حد نصاب تفسیر قانون اساسی .....
۲۹۶	۲-۵. چگونگی انجام وظیفه .....
۲۹۶	مبحث دوم: جایگاه و وظائف شورای نگهبان .....
۲۹۶	۱. وظائف مرتبط با قوه مقننه .....
۲۹۷	۱-۱. نظارت بر مصوبات مجلس شورای اسلامی .....
۲۹۷	الف) موضوع نظارت .....
۲۹۸	ب) نحوه نظارت .....
۲۹۹	۱-۲. نظارت بر قوانین و مقررات سابق .....
۳۰۰	۱-۳. نظارت بر مصوبات دیگر (قوانین آزمایشی و مقررات قوه مجریه) .....
۳۰۰	الف) قوانین آزمایشی .....

- ب) اساسنامه سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی ۳۰۰
- ج) مصوبات دولت ۳۰۰
- ۴-۱. حضور در مجلس شورای اسلامی ۳۰۱
- الف) حضور الزامی ۳۰۱
- ب) حضور اختیاری ۳۰۱
۲. وظائف غیر مرتبط با قوه مقننه (سایر وظائف) ۳۰۲
- ۱-۲. تفسیر قانون اساسی ۳۰۲
- ۲-۲. نظارت بر انتخابات ۳۰۴
- الف) مجلس خبرگان ۳۰۴
- ب) ریاست جمهوری ۳۰۵
- ج) مجلس شورای اسلامی ۳۰۵
- د) آراء عمومی و همه‌پرسی ۳۰۵
- ۳-۲. تأیید توقف انتخابات ۳۰۶
- ۴-۲. عضویت در شورای موقت رهبری ۳۰۶
- ۵-۲. عضویت در مجمع تشخیص مصلحت نظام ۳۰۶
- ۶-۲. عضویت در شورای بازنگری قانون اساسی ۳۰۶
- ۷-۲. تهیه اولین قانون مربوط به خبرگان ۳۰۷
- ۳۰۸ ..... خلاصه فصل
- ۳۰۹ ..... سؤالات فصل
- ۳۱۱ ..... فصل پنجم: مجمع تشخیص مصلحت نظام
- مبحث اول: مفهوم کلی مجمع تشخیص مصلحت نظام ۳۱۱
۱. کلیات و سابقه تاریخی ۳۱۱
۲. مفهوم مصلحت ۳۱۳
۳. انواع احکام در اسلام و نمونه‌هایی از احکام حکومتی ۳۱۶
- ۱-۳. تقسیم بندی احکام ۳۱۶
- الف) احکام اولیه ۳۱۷
- ب) احکام ثانویه ۳۱۷
- ج) احکام حکومتی ۳۱۷
- ۲-۳. نمونه‌هایی از احکام حکومتی توسط فقها ۳۱۷
- ۳-۳. نمونه‌هایی از احکام حکومتی توسط امام خمینی (ره) ۳۱۸
۴. تشخیص مصلحت در نظام ایران ۳۱۸

۳۱۸.....	۴-۱. منشأ پیدایش.....
۳۱۹.....	۴-۲. «تشخیص مصلحت» در بیانات امام خمینی (ره).....
۳۲۲.....	۴-۳. نتیجه گیری از نظریات امام خمینی (ره) در مورد احکام و تشخیص مصلحت.....
۳۲۳.....	۴-۴. حکم تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۲۵.....	مبحث دوم: وظائف و اختیارات مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۲۵.....	۱. تشخیص مصلحت.....
۳۲۶.....	۱-۱. موقتی بودن احکام ثانویه.....
۳۲۶.....	۱-۲. ماهیت حقوقی و دامنه اختیارات مجمع.....
۳۲۹.....	۲. ارائه مشورت به رهبری.....
۳۲۹.....	۲-۱. مشاوره در تعیین سیاست‌های کلی نظام.....
۳۲۹.....	۲-۲. مشاوره در اصلاح و یا متمیم قانون اساسی.....
۳۳۰.....	۳. حل معضلات نظام.....
۳۳۰.....	۳-۱. مفهوم کلی.....
۳۳۳.....	۳-۲. ماهیت حقوقی مصوبات مربوط به حل معضلات نظام.....
۳۳۴.....	مبحث سوم: ترکیب مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۳۷.....	خلاصه فصل.....
۳۳۸.....	سؤالات فصل.....
۳۳۹.....	فصل ششم: مراحل تقنین در قوه مقننه.....
۳۳۹.....	مبحث اول: تقنین از طریق مجلس شورای اسلامی.....
۳۳۹.....	۱. پیشنهاد به مجلس.....
۳۴۰.....	۲. بررسی فوریت.....
۳۴۰.....	۳. بررسی در کمیسیون و صحن مجلس.....
۳۴۰.....	۴. تصویب مجلس شورای اسلامی.....
۳۴۰.....	۵. بررسی شورای نگهبان.....
۳۴۰.....	۶. اعلام نظر شورای نگهبان.....
۳۴۱.....	۷. بررسی مجدد در مجلس.....
۳۴۲.....	۸. بررسی توسط مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۴۲.....	مبحث دوم: تقنین از طریق مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۴۲.....	مبحث سوم: وضعیت تک مجلسی و یا چند مجلسی بودن قوه مقننه در ایران.....
۳۴۵.....	خلاصه فصل.....
۳۴۶.....	سؤالات فصل.....

۳۴۷	بخش پنجم: قوه مجریه.....
۳۴۸	فصل اول: ماهیت قوه مجریه در نظام ایران.....
۳۴۸	مبحث اول: کلیات.....
۳۴۹	مبحث دوم: ارکان و ریاست قوه مجریه.....
۳۵۰	مبحث سوم: مشخصات و مراحل انتخاب رئیس جمهور.....
۳۵۱	۱. ویژگی‌های انتخابات ریاست جمهوری.....
۳۵۲	۲. شرایط و ویژگی‌های رئیس جمهور.....
۳۵۲	۲-۱. شخصیت مذهبی و سیاسی.....
۳۵۴	۲-۲. ایرانی‌الاصل بودن.....
۳۵۵	۲-۳. تابع ایران بودن.....
۳۵۶	۲-۴. مدیر و مدبر بودن.....
۳۵۶	۲-۵. حسن سابقه و امانت و تقوی.....
۳۵۷	۲-۶. داشتن ایمان و اعتقاد به مبانی جمهوری اسلامی ایران و مذهب رسمی کشور.....
۳۵۷	۳. مراحل انتخاب رئیس جمهور.....
۳۵۷	۳-۱. تدارک مقدمات.....
۳۵۸	۳-۲. احراز صلاحیت داوطلبان.....
۳۵۹	۳-۳. برگزاری انتخابات.....
۳۵۹	۳-۴. نظارت بر انتخابات.....
۳۶۰	۳-۵. اخذ رأی.....
۳۶۰	۳-۶. نتیجه انتخابات.....
۳۶۰	۳-۷. امضاء حکم ریاست جمهوری.....
۳۶۳	۳-۸. ادای سوگند.....
۳۶۴	خلاصه فصل.....
۳۶۵	سؤالات فصل.....
۳۶۷	فصل دوم: وظائف و اختیارات رئیس جمهور.....
۳۶۷	مبحث اول: وظائف و اختیارات رئیس جمهور در قوه مجریه.....
۳۶۸	۱. انتخاب وزیران.....
۳۶۹	۲. ریاست هیئت وزیران.....
۳۶۹	۳. تعیین رئیس سازمان‌های وابسته به ریاست جمهوری.....
۳۷۰	۴. تعیین سرپرست موقت برای وزارتخانه‌ها.....
۳۷۰	۵. تعیین همکاران (غیر از وزرا).....

۳۷۱.....	۵-۱. معاون اول و سایر معاونین .....
۳۷۱.....	۵-۲. نماینده ویژه.....
۳۷۲.....	۶. حل اختلاف فی مابین دستگاه‌های اجرایی.....
۳۷۲.....	۷. مسئولیت امور اداری و بودجه کشور.....
۳۷۳.....	مبحث دوم: وظائف و اختیارات رئیس جمهور به‌عنوان دومین مقام رسمی کشور .....
۳۷۳.....	۱. اعزام و پذیرش سفیران و امور بین‌الملل.....
۳۷۴.....	۲. امضاء موافقت‌نامه‌های بین‌المللی.....
۳۷۴.....	۳. اعطاء نشان‌های دولتی.....
۳۷۵.....	۴. عضویت و مسئولیت در برخی از شوراهای نظام.....
۳۷۵.....	۴-۱. ریاست شورای عالی امنیت ملی کشور.....
۳۷۶.....	۴-۲. عضویت در شورای موقت رهبری.....
۳۷۶.....	۴-۳. مسئولیت اجرای بازنگری در قانون اساسی .....
۳۷۶.....	۴-۴. عضویت در مجمع تشخیص مصلحت نظام.....
۳۷۶.....	۵. امضاء قوانین .....
۳۷۷.....	مبحث سوم: وظائف و اختیارات رئیس جمهور ناشی از مسئولیت اجرای قانون اساسی .....
۳۸۴.....	خلاصه فصل .....
۳۸۵.....	سؤالات فصل.....
۳۸۷.....	فصل سوم: وزرا و هیئت وزیران .....
۳۸۷.....	مبحث اول: وزرا.....
۳۸۹.....	مبحث دوم: هیئت وزیران .....
۳۹۰.....	۱. ریاست هیئت وزیران.....
۳۹۰.....	۲. وظائف و اختیارات هیئت وزیران .....
۳۹۰.....	۲-۱. تصویب لوایح قانونی.....
۳۹۱.....	۲-۲. تصویب آئین‌نامه و تصویب نامه .....
۳۹۱.....	۲-۳. صلح دعاوی راجع به اموال عمومی .....
۳۹۱.....	۲-۴. حل اختلاف دستگاه‌های اجرایی.....
۳۹۱.....	۳. مسئولیت مشترک هیئت وزیران .....
۳۹۱.....	۴. استعفا .....
۳۹۲.....	۵. استمرار فعالیت .....
۳۹۲.....	۶. استیضاح .....
۳۹۲.....	۷. کمیسیون‌های دولت .....

۳۹۳	۸. رأی اعتماد.....
۳۹۳	۸-۱. هنگام تشکیل.....
۳۹۳	۸-۲. در دوران تصدی.....
۳۹۳	۸-۳. تغییر نیمی از هیئت وزیران.....
۳۹۴	خلاصه فصل.....
۳۹۵	سؤالات فصل.....
۳۹۷	فصل چهارم: مسئولیت رئیس جمهور و وزرا (هیئت وزیران).....
۳۹۷	مبحث اول: مسئولیت‌های ناشی از مقام سیاسی.....
۳۹۸	۱. رئیس جمهور.....
۳۹۸	۱-۱. در مقابل رهبری.....
۳۹۸	۱-۲. در مقابل مجلس.....
۳۹۸	۱-۳. در مقابل ملت.....
۳۹۹	الف) امر به معروف و نهی از منکر.....
۳۹۹	ب) از طریق دیوان عالی کشور.....
۳۹۹	۲. وزرا (هیئت وزیران).....
۴۰۰	مبحث دوم: مسئولیت‌های ناشی از جرائم عادی.....
۴۰۲	خلاصه فصل.....
۴۰۳	سؤالات فصل.....
۴۰۵	فصل پنجم: انواع مصوبات قوه مجریه (تصویب‌نامه، آئین‌نامه، بخشنامه، دستورالعمل...)
۴۰۶	۱. تصویب‌نامه.....
۴۰۶	۲. آئین‌نامه.....
۴۰۷	۲-۱. آئین‌نامه اجرائی.....
۴۰۷	۲-۲. آئین‌نامه مستقل.....
۴۰۸	الف) آئین‌نامه‌های سازمان دهنده خدمات عمومی.....
۴۰۸	ب) آئین‌نامه ضرورت.....
۴۰۸	ج) آئین‌نامه انتظامی.....
۴۰۸	۲-۳. آئین‌نامه جایگزین قانون (یا تفویضی).....
۴۰۹	۳. سایر مقررات دولتی: بخشنامه، دستورالعمل، مصوبه و ابلاغ وزارتی.....
۴۰۹	۳-۱. بخشنامه.....
۴۱۰	۳-۲. دستورالعمل.....
۴۱۰	۳-۳. مصوبه.....

۴۱۰.....	۳-۴. ابلاغ وزارتی.....
۴۱۱.....	خلاصه فصل.....
۴۱۲.....	سؤالات فصل.....
۴۱۳.....	فصل ششم: نیروهای مسلح.....
۴۱۳.....	مبحث اول: مبنای فکری.....
۴۱۵.....	مبحث دوم: انواع نیروهای مسلح.....
۴۱۵.....	۱. ارتش جمهوری اسلامی ایران.....
۴۱۵.....	۱-۱. وظائف ارتش.....
۴۱۵.....	۱-۲. ویژگی‌های ارتش.....
۴۱۷.....	۲. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (و بسیج مستضعفین).....
۴۱۷.....	۲-۱. وظائف سپاه پاسداران.....
۴۱۸.....	۲-۲. بسیج مستضعفین.....
۴۱۹.....	۳. نیروی انتظامی.....
۴۲۰.....	مبحث سوم: مبنای قانون اساسی در خصوص نیروهای مسلح.....
۴۲۰.....	۱. پاسداری از نظام اسلامی.....
۴۲۰.....	۲. منع عضویت خارجیان.....
۴۲۱.....	۳. منع استقرار هرگونه پایگاه نظامی خارجی.....
۴۲۲.....	۴. کارایی ارتش در زمان صلح.....
۴۲۲.....	۵. منع بهره برداری شخصی از امکانات نظامی.....
۴۲۳.....	۶. ترفیع درجه نظامیان بر مبنای قانون.....
۴۲۴.....	خلاصه فصل.....
۴۲۵.....	سؤالات فصل.....
۴۲۷.....	فصل هفتم: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.....
۴۲۷.....	مبحث اول: سابقه تاریخی.....
۴۲۸.....	مبحث دوم: صدا و سیما پس از انقلاب.....
۴۲۹.....	مبحث سوم: نحوه اداره سازمان صدا و سیما.....
۴۳۲.....	خلاصه فصل.....
۴۳۳.....	سؤالات فصل.....
۴۳۵.....	فصل هشتم: سازمان تعزیرات حکومتی.....
۴۳۸.....	خلاصه فصل.....
۴۳۹.....	سؤالات فصل.....

۴۴۱	بخش ششم: قوه قضائیه
۴۴۱	فصل اول: کلیات (جایگاه و وظائف)
۴۴۱	مبحث اول: جایگاه قضاء و مبانی آن در اسلام
۴۴۳	مبحث دوم: بررسی استقلال قوه قضائیه
۴۴۴	۱. بودجه قوه قضائیه
۴۴۵	۲. تمکین از قوانین
۴۴۶	۳. ارتباط قوای سه‌گانه
۴۴۶	۴. تداخل وظائف
۴۴۷	مبحث سوم: وظائف قوه قضائیه
۴۴۸	۱. رسیدگی و صدور حکم
۴۴۸	۲. احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع
۴۴۹	۳. نظارت بر حسن اجرای قوانین
۴۵۰	۴. کشف جرم و تعقیب و مجازات و تعزیر مجرمین و اجرای حدود و مقررات مدون جزائی اسلام
۴۵۱	۵. (اقدام مناسب برای) پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین
۴۵۲	خلاصه فصل
۴۵۳	سؤالات فصل
۴۵۵	فصل دوم: ارکان و سازمان‌های قوه قضائیه
۴۵۵	مبحث اول: رئیس قوه قضائیه
۴۵۵	۱. سابقه تاریخی
۴۵۷	۲. وظائف رئیس قوه قضائیه
۴۵۷	۱-۲. وظائف رئیس قوه قضائیه در امور قوه قضائیه
۴۵۷	الف) ایجاد تشکیلات لازم در دادگستری و اداره امور
۴۵۸	ب) تهیه لوایح قضائی
۴۵۹	ج) استخدام قضات
۴۶۰	د) پیشنهاد عفو و یا تخفیف مجازات محکومین
۴۶۰	هـ) پیشنهاد وزیر دادگستری
۴۶۰	۲-۲. وظائف رئیس قوه قضائیه خارج از قوه قضائیه
۴۶۰	الف) عضویت در شورای موقت رهبری
۴۶۰	ب) عضویت در شورای بازنگری قانون اساسی
۴۶۱	ج) عضویت در شورای عالی امنیت ملی
۴۶۱	د) عضویت در مجمع تشخیص مصلحت نظام

فهرست مطالب □ ۲۳

۴۶۱	هـ) نظارت بر حسن اجرای قوانین .....
۴۶۱	و) رسیدگی به داریی مقامات سیاسی .....
۴۶۱	ز) تعیین نماینده در صدا و سیما .....
۴۶۱	ح) حضور در مراسم سوگند رئیس جمهور .....
۴۶۲	ط) پیشنهاد اعضای حقوقدان شورای نگهبان .....
۴۶۲	مبحث دوم: وزیر دادگستری .....
۴۶۲	۱. روابط قوه قضائیه با سایر قوا .....
۴۶۳	۲. قائم مقامی رئیس قوه قضائیه در امور اداری، مالی و استخدامی .....
۴۶۴	مبحث سوم: محاکم دادگستری و دادسراها .....
۴۶۵	۱. دادگاه‌های عمومی .....
۴۶۵	۱-۱. دادگاه‌های عمومی حقوقی .....
۴۶۵	۱-۲. دادگاه‌های کیفری یک و دو .....
۴۶۶	۱-۳. دادسرا .....
۴۶۶	۲. دادگاه‌های اختصاصی و تخصصی .....
۴۶۷	۲-۱. دادگاه خانواده .....
۴۶۸	۲-۲. دادگاه اطفال و نوجوانان .....
۴۶۸	۲-۳. دادگاه انقلاب .....
۴۶۸	۲-۴. محاکم نظامی .....
۴۷۰	۲-۵. دادگاه انتظامی قضات .....
۴۷۰	۲-۶. دادگاه ویژه روحانیت .....
۴۷۱	۲-۷. شورای حل اختلاف .....
۴۷۲	۲-۸. شعب تعزیرات حکومتی .....
۴۷۲	۲-۹. محاکم مربوط به جرائم سیاسی و مطبوعاتی .....
۴۷۲	مبحث چهارم: قضات .....
۴۷۳	۱. استخدام قضات .....
۴۷۴	۲. استقلال قاضی در قضاوت .....
۴۷۵	۳. تکالیف قاضی .....
۴۷۵	۳-۱. صدور حکم .....
۴۷۵	۳-۲. استدلال و استناد به قانون .....
۴۷۶	۳-۳. عدم اجرای مصوبات خلاف قانون و شرع .....
۴۷۶	۳-۴. تشخیص علنی یا غیرعلنی بودن دعاوی عادی .....

۴۷۷	۴. مصونیت قضات
۴۷۸	۵. مسئولیت قاضی
۴۷۹	مبحث پنجم: دیوان عالی کشور
۴۷۹	۱. وظائف و اختیارات
۴۷۹	۱-۱. نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم
۴۸۰	۱-۲. ایجاد وحدت رویه
۴۸۰	۱-۳. انجام مسئولیت‌های مقرر در قوانین عادی
۴۸۱	۱-۴. ارائه مشورت به رئیس قوه قضائیه
۴۸۲	۱-۵. رسیدگی به اتهام رئیس جمهور
۴۸۲	۲. شرایط و ویژگی‌ها
۴۸۳	مبحث ششم: دیوان عدالت اداری
۴۸۴	مبحث هفتم: سازمان بازرسی کل کشور
۴۸۸	خلاصه فصل
۴۸۹	سؤالات فصل
۴۹۱	فصل سوم: مبانی و اصول حاکم بر قوه قضائیه
۴۹۱	مبحث اول: مبانی حاکم بر قوه قضائیه
۴۹۱	۱. رعایت موازین و احکام اسلام
۴۹۲	۲. استقلال قوه قضائیه و قاضی
۴۹۲	۳. گسترش عدل و آزادی‌های مشروع
۴۹۳	۴. پیشگیری از جرم و اصلاح مجرمین
۴۹۳	مبحث دوم: اصول حاکم بر قوه قضائیه
۴۹۳	۱. برابری اشخاص در مقابل قانون
۴۹۳	۲. علنی بودن محاکمات
۴۹۴	۳. مستند و مستدل بودن احکام قضائی
۴۹۴	۴. عطف بما سبق نشدن قوانین جزائی
۴۹۴	۵. وجود هیئت منصفه و نیز علنی بودن رسیدگی به جرائم سیاسی و مطبوعاتی
۴۹۵	۶. اصل برائت
۴۹۵	۷. اصل عدم اضرار به غیر
۴۹۵	۸. اصل حق دادخواهی و دفاع
۴۹۷	خلاصه فصل
۴۹۸	سؤالات فصل

۴۹۹.....	بخش هفتم: سیاست خارجی و اقتصاد در نظام جمهوری اسلامی ایران
۴۹۹.....	فصل اول: سیاست خارجی
۵۰۰.....	مبحث اول: دیدگاه کلی
۵۰۱.....	مبحث دوم: اهداف در سیاست خارجی
۵۰۱.....	۱. سعادت انسان در کل جامعه بشری
۵۰۱.....	۲. استقلال و آزادی
۵۰۲.....	۳. حکومت حق و عدل
۵۰۲.....	۴. حمایت از مستضعفین
۵۰۳.....	مبحث سوم: مبانی سیاست خارجی ایران
۵۰۳.....	۱. نفی هرگونه سلطه‌جویی
۵۰۳.....	۲. نفی هرگونه سلطه‌پذیری
۵۰۴.....	۳. حفظ استقلال همه جانبه
۵۰۴.....	۴. تمامیت ارضی کشور
۵۰۴.....	۵. دفاع از حقوق همه مسلمانان
۵۰۵.....	۶. عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر
۵۰۵.....	۷. روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحراب
۵۰۵.....	۷-۱. ممنوعیت ایجاد روابط با کشورهای محارب
۵۰۵.....	۷-۲. برقراری روابط صلح‌آمیز متقابل با سایر کشورها
۵۰۶.....	خلاصه فصل
۵۰۷.....	سؤالات فصل
۵۰۹.....	فصل دوم: اقتصاد در نظام جمهوری اسلامی ایران
۵۰۹.....	مبحث اول: اهداف در اقتصاد ایران
۵۰۹.....	۱. وسیله تعالی دانستن اقتصاد
۵۱۰.....	۲. استقلال اقتصادی
۵۱۰.....	۳. ریشه کن کردن فقر و محرومیت
۵۱۱.....	۴. رفع تبعیض و برقراری عدالت اقتصادی
۵۱۱.....	۵. رفع نیازهای مادی مردم
۵۱۲.....	مبحث دوم: اصول و وظائف دولت در امر اقتصاد
۵۱۵.....	مبحث سوم: بخش‌های اقتصادی
۵۱۵.....	۱. بخش دولتی (حکومت)
۵۱۵.....	۱-۱. بخش دولتی (به معنای اخص)

۵۱۷.....	۱-۲. بخش عمومی.....
۵۱۷.....	۲. بخش تعاونی.....
۵۱۸.....	۳. بخش خصوصی.....
۵۱۸.....	۳-۱. جواز مالکیت خصوصی به طور کلی.....
۵۱۸.....	۳-۲. محدودیت‌های مالکیت خصوصی.....
۵۲۰.....	خلاصه فصل.....
۵۲۱.....	سؤالات فصل.....
۵۲۳.....	بخش هشتم: سایر نهادهای حکومتی
۵۲۳.....	فصل اول: شوراها
۵۲۳.....	مبحث اول: مبانی و مفاهیم.....
۵۲۵.....	مبحث دوم: اهداف شوراها در قانون اساسی.....
۵۲۶.....	مبحث سوم: ویژگی‌های شوراها.....
۵۲۶.....	۱. استقلال شخصیت حقوقی.....
۵۲۶.....	۲. انتخابی بودن شوراها.....
۵۲۶.....	۳. تابعیت ایران.....
۵۲۶.....	۴. تبعیت از اصول وحدت ملی.....
۵۲۷.....	۵. رعایت موازین اسلام.....
۵۲۷.....	۶. رسیدگی به تخلفات و انحلال بر اساس ضابطه قانونی.....
۵۲۸.....	۷. تنوع شوراها.....
۵۲۸.....	۸. ارتباط با مقامات دولتی.....
۵۲۹.....	مبحث چهارم: وظائف و اختیارات شوراها.....
۵۳۴.....	خلاصه فصل.....
۵۳۵.....	سؤالات فصل.....
۵۳۷.....	فصل دوم: شورای عالی امنیت ملی
۵۳۷.....	مبحث اول: تغییرات قانونی و علت ایجاد.....
۵۳۸.....	مبحث دوم: اهداف شورا.....
۵۳۸.....	۱. تأمین منافع ملی.....
۵۳۹.....	۲. پاسداری از انقلاب اسلامی.....
۵۳۹.....	۳. پاسداری از تمامیت ارضی.....
۵۳۹.....	۴. پاسداری از حاکمیت ملی.....
۵۴۰.....	مبحث سوم: وظائف و ترکیب شورا.....

۵۴۰	۱. وظائف شورای عالی امنیت ملی
۵۴۰	۲. اعضاء شورا
۵۴۰	۳. شوراهای فرعی
۵۴۱	مبحث چهارم: تأیید مصوبات شورا
۵۴۳	خلاصه فصل
۵۴۴	سؤالات فصل
۵۴۵	فصل سوم: شورای بازنگری در قانون اساسی
۵۴۵	مبحث اول: طرح مسئله بازنگری در قانون اساسی
۵۴۸	مبحث دوم: شورای بازنگری در قانون اساسی ۱۳۶۸
۵۵۱	خلاصه فصل
۵۵۲	سؤالات فصل
۵۵۳	فصل چهارم: شورای عالی انقلاب فرهنگی
۵۵۷	خلاصه فصل
۵۵۸	سؤالات فصل
۵۵۹	بخش نهم: آزادی و تساوی
۵۶۰	فصل اول: انواع حقوق و آزادی‌ها
۵۶۱	مبحث اول: حقوق و آزادی‌های فردی (شخصی)
۵۶۱	۱. حقوق و آزادی تن
۵۶۱	۲. مصونیت از تعرضات (جانی، مالی، حیثیتی)
۵۶۱	۳. مصونیت از تبعید
۵۶۱	۴. مصونیت از شکنجه
۵۶۲	۵. مصونیت از هتک حرمت
۵۶۲	۶. مصونیت از توقیف غیر قانونی
۵۶۲	۷. مصونیت از افشای امور خصوصی
۵۶۳	۸. مصونیت از اضرار غیر
۵۶۳	مبحث دوم: حقوق و آزادی‌های مدنی (اجتماعی)
۵۶۳	۱. آزادی و حق انتخاب شغل
۵۶۴	۲. آزادی و حق مسکن
۵۶۴	۳. آزادی و حق مالکیت
۵۶۴	۴. آزادی و حق تابعیت
۵۶۴	۵. حق آموزش و پرورش و آزادی تحصیل

۵۶۴	۶. حق برخورداری از تأمین اجتماعی .....
۵۶۵	مبحث سوم: حقوق و آزادی‌های مذهبی (اعتقادی).....
۵۶۵	۱. حق تفکر و آزادی اندیشه.....
۵۶۶	۲. حقوق و آزادی‌های دینی و مذهبی .....
۵۶۶	۲-۱. مذاهب غیر تشیع .....
۵۶۷	۲-۲. ادیان غیر اسلام.....
۵۶۷	مبحث چهارم: حقوق و آزادی‌های سیاسی .....
۵۶۷	۱. آزادی بیان و مطبوعات .....
۵۶۹	۲. آزادی احزاب .....
۵۶۹	۳. آزادی اجتماعات .....
۵۶۹	۴. حق مشارکت سیاسی .....
۵۷۰	مبحث پنجم: حقوق قضائی .....
۵۷۰	۱. استقلال قاضی و قوه قضائیه .....
۵۷۰	۲. حق دادخواهی .....
۵۷۰	۳. اصل برائت .....
۵۷۱	۴. اصل قانونی بودن جرائم .....
۵۷۱	۵. اصل قانونی بودن مجازات‌ها .....
۵۷۱	۶. عطف بماسبق نشدن قوانین .....
۵۷۱	۷. عدم اعتبار اقرار و شهادت و سوگند تحت اجبار .....
۵۷۱	۸. حق داشتن وکیل در محاکم .....
۵۷۳	خلاصه فصل .....
۵۷۴	سؤالات فصل .....
۵۷۵	فصل دوم: مساوات .....
۵۷۵	مبحث اول: مفهوم کلی .....
۵۷۷	مبحث دوم: انواع تساوی‌ها .....
۵۷۸	۱. تساوی در حقوق انسانی .....
۵۷۸	۲. تساوی سیاسی .....
۵۷۸	۳. تساوی اقتصادی .....
۵۷۹	۴. تساوی اجتماعی .....
۵۷۹	۵. تساوی در برابر محاکم و قوانین .....
۵۷۹	۶. تساوی حقوق زن و مرد .....

فهرست مطالب □ ۲۹

۵۸۱.....	خلاصه فصل
۵۸۲.....	سؤالات فصل
۵۸۳.....	نتیجه گیری
۵۸۵.....	فهرست منابع
۵۸۵.....	الف) به زبان فارسی و عربی
۵۸۹.....	ب) به زبان انگلیسی
۵۹۱.....	نمایه

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»
وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
(قرآن کریم، سوره مبارکه النمل، آیه شریفه ۱۵)

سخن ناشر

فلسفه وجودی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) که از سوی ریاست فقید دانشگاه به کرات مورد توجه قرار گرفته، تربیت نیروی انسانی ای متعهد، باتقوا و کارآمد در عرصه عمل و نظر است تا از این طریق دانشگاه بتواند نقش اساسی خود را در سطح راهبردی به انجام رساند. از این حیث «تربیت» را می‌توان مقوله‌ای محوری یاد نمود که وظایف و کارویژه‌های دانشگاه، در چارچوب آن معنا می‌یابد؛ زیرا که «علم» بدون «تزکیه» بیش از آنکه ابزاری در مسیر تعالی و اصلاح امور جامعه باشد، عاملی مشکل ساز خواهد بود که سازمان و هویت جامعه را متأثر و دگرگون می‌سازد.

از سوی دیگر «سیاست‌ها» تابع اصول و مبادی علمی هستند و نمی‌توان منکر این تجربه تاریخی شد که استواری و کارآمدی سیاست‌ها در گرو انجام پژوهش‌های علمی و بهرمندی از نتایج آنهاست. از این منظر پیشگامان عرصه علم و پژوهش، راهبران اصلی جریان‌های فکری و اجرایی به حساب می‌آیند و نمی‌توان آینده درخشانی را بدون توانایی‌های علمی - پژوهشی رقم زد و سخن از «مرجعیت علمی» در واقع پاسخ‌گویی به این نیاز بنیادین است.

دانشگاه امام صادق (علیه السلام) در واقع یک الگوی عملی برای تحقق ایده دانشگاه اسلامی در شرایط جهان معاصر است. الگویی که هم اکنون ثمرات نیکوی آن در فضای ملی و بین‌المللی قابل مشاهده است. طبعاً آنچه حاصل آمده محصول نیت خالصانه و جهاد علمی مستمر مجموعه بنیانگذاران و دانش‌آموختگان این نهاد است که امید می‌رود با اتکاء به تأییدات الهی و تلاش همه‌جانبه اساتید، دانشجویان و مدیران دانشگاه، بتواند به مرجعی تمام عیار در گستره جهانی تبدیل گردد.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق (علیه السلام) با توجه به شرایط، امکانات و نیازمندی جامعه در مقطع کنونی با طرحی جامع نسبت به معرفی دستاوردهای پژوهشی دانشگاه، ارزیابی سازمانی - کارکردی آن‌ها و بالاخره تحلیل شرایط آتی اقدام نموده که نتایج این پژوهش‌ها در قالب کتاب، گزارش، نشریات علمی و... تقدیم علاقه‌مندان می‌گردد. هدف از این اقدام - ضمن قدردانی از تلاش خالصانه تمام کسانی که با آرمان و اندیشه‌ای بزرگ و ادعایی اندک در این راه گام نهادند - درک کاستی‌ها و اصلاح آنها است تا از این طریق زمینه پرورش نسل جوان و علاقه‌مند به طی این طریق نیز فراهم گردد؛ هدفی بزرگ که در نهایت مرجعیت مکتب علمی امام صادق (علیه السلام) را در گستره بین‌المللی به همراه خواهد داشت (ان شاء الله).

ولله الحمد

معاونت پژوهشی دانشگاه

مقدمه (چاپ دهم)

حقوقدانان، قانون اساسی را مادر تمام قوانین می‌نامند. وجه تسمیه این نام گذاری پر معنی آن است که در همه کشورها قوانین مختلف بر گرفته از قانون اساسی است و هیچ قانونی نباید با قانون اساسی در تعارض باشد. همین نسبت بلکه شدیدتر آن بین حقوق اساسی و سایر رشته‌های حقوق بر قرار است. بویژه آنکه دو موضوع مهم (همراه سایر موضوعات) در حقوق اساسی مورد بحث قرار می‌گیرد: اول، مباحث نظری که مشروعیت یک نظام سیاسی و حقوقی را تبیین می‌نماید و دوم، ساختار و هندسه نظام که متناسب با اصول و مبانی نظری طراحی می‌گردد.

اهمیت موضوع نخست از آن جهت است که رشته‌های مختلف حقوق فارغ از بحث در خصوص منشأ و مبنای مشروعیت، صرفاً به شرح قوانین خاص می‌پردازند زیرا عموم قوانین مشروعیت خود را از قانون اساسی اخذ می‌نمایند. سایر مباحث مهم و حساس حقوق اساسی نظیر حقوق و آزادی‌های فردی که قوانین گوناگون را تحت الشعاع خود قرار می‌دهند نیز همگی برخاسته از نوع نگرش و پاسخ‌ها به سؤالات مهم حقوق اساسی است. مسلماً برداشت‌های متفاوت در باب منشأ حق، در تبیین مفهوم و دامنه حقوق مختلف انسان تعیین کننده است و به یقین در شیوه استیفاء و میزان اهتمام به آن نقش خواهد داشت. مثلاً چنانچه مبنای شکل‌گیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی فقط خواست و اراده انسان باشد، نوع قوانین مصوب مبتنی بر این نظر با

قانون برخاسته از دیدگاهی که مبنای ارزش‌ها را فراتر از امیال بشری می‌داند و قائل به منبع و حیاتی می‌باشد متفاوت خواهد بود. بر همین اساس نظریات ماهوی در زمینه مبنا و منشأ مشروعیت حاکمیت، بر هندسه حکومت و ساختار نظام و شیوه تصمیم‌گیری و اداره امور تأثیرگذار است. لذا رعایت تناسب بین ماهیت و ساختار و شکل نظام و تعیین جایگاه هر یک از نهادهای حکومتی امری ضروری است و یکی از وظائف مهم قانون اساسی به شمار می‌رود.

در «حقوق اساسی»، ضمن مطالعه اساسی‌ترین حقوق مردم، «حکومت» و «مردم» و رابطه سیاسی بین آن‌ها بررسی می‌شود. تلاش حقوق اساسی بر آن است که قدرت را نهادینه نماید و در قالبی منطقی در آورد تا بتواند حکومت را به بهترین شکل سامان دهد. چگونگی تقسیم قدرت در قوای مختلف، تعیین اختیارات هر یک از نهادهای حکومتی و ضمانت اجرای انجام وظیفه و مسئولیت آن‌ها و مسائلی از این قبیل در حقوق اساسی مورد بحث قرار می‌گیرد.

هنگامی که سخن از ارزش‌های اجتماعی به میان می‌آید، طبعاً تفاوت جهان بینی و فرهنگ و اعتقاد نیز به ذهن متبادر می‌گردد. و چون قانون اساسی تبلور اندیشه‌های جامعه خاص و برآیند خواسته‌های عمومی به شمار می‌آید، قطعاً نمی‌توان تأثیر چنین عواملی را بر ماهیت و ساختار نظام سیاسی نادیده گرفت. در هر کشوری تمدن، فرهنگ، اعتقادات، تاریخ و سایر عوامل اجتماعی موجباتی برای شکل‌گیری حقوق اساسی آن کشور هستند. لذا ساختار حکومت‌های مختلف جهان با یکدیگر متفاوت‌اند هرچند در پاره‌ای مسائل مشابهت وجود دارد. هر ملتی متناسب با باورها، عرف و خواسته‌های مشترک و غالب جامعه از یک طرف با پیشینه‌اش پیوند دارد و از طرف دیگر بر اساس تعقل و دورنگری زمینه‌ساز آینده است و در این راستا ضابطه و قاعده‌هایی را به شکل هنجارهای اجتماعی و نهایتاً قانون رواج می‌دهد.

نظام جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از انواع حکومت‌های موجود در جهان است که دارای تمایزات ریشه‌دار با سایر نظام‌ها است. تفاوت مهم نظام جمهوری اسلامی ایران با سایر نظام‌ها در این است که نظام ایران مبتنی بر مبانی اعتقادی اسلام شکل گرفته است و این امر موجب تفاوت‌های بنیادین در عرصه نظر و عمل گردیده است. طبیعی است ارزش‌های مورد حمایت در نظام توحیدی اسلام که بر پایه اعتقاد به

توحید استوار است با نظام مادی صرف تفاوت اساسی دارد. بر همین اساس چنین نظامی نمی‌تواند در قالب هر ساختاری اداره گردد.

از جمله تفاوت‌های اساسی نظام ایران با سایر نظام‌های حقوقی که برخاسته از آراء فقهی فقیهان شیعه بویژه امام خمینی (ره) می‌باشد، ضرورت مشروعیت نظام بر پایه "ولایت فقیه" است. ولایت فقیه مفهومی نهادینه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است که شیوه نوینی از اداره حکومت را پدید آورده است. شورای نگهبان و جایگاه آن در قوه مقننه جمهوری اسلامی ایران نمونه دیگری از اهتمام قانون اساسی به موضوع شرع و اعمال دیدگاه‌های اعتقادی در عرصه عمل است. طبعاً اقتضاء تفاوت‌های بنیادین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با سایر نظام‌ها آن است که در مطالعه و تفسیر و تحلیل قانون اساسی و موضوعات مرتبط با آن بر اساس موازین و منابع خاص و متناسب با آن بهره بگیریم و از روش‌های تقلیدی صرف اجتناب نماییم. توجه به اهمیت موضوعات مورد بحث در حقوق اساسی بر این باور صحه می‌گذارد که حقوق اساسی از مهمترین شاخه‌های حقوق است که زیر بنای همه مباحث اجتماعی به شمار می‌آید و قطعاً بدون توجه به آن نمی‌توان تحلیل جامعی در هیچ یک از شاخه‌های حقوق بدست آورد. به همین دلیل هرچند حقوق اساسی یکی از دروس رشته‌های دانشگاهی بویژه حقوق می‌باشد ولی اهمیت آن بسیار فراتر از حد یک درس است و دامنه آن به نحوی همه دروس و شاخه‌های علم حقوق را در بر می‌گیرد.

کتاب حاضر که حاصل سال‌ها مطالعه، پژوهش و تدریس می‌باشد در بدو امر با همکاری جناب آقای دکتر مرتضی نجفی اسفاد تألیف و به چاپ رسید. بر اساس توافق فیما بین قرار شد هر یک از مؤلفین هر زمان بنا به نظرات شخصی خود بتوانند مطالب را اصلاح و به‌طور مستقل به چاپ برسانند. اینک در شرایطی که آن برادر ارجمندم بازنشسته گردیده و به دلیل رحل سفر از همراهی ایشان بی بهره مانده‌ام و البته پس از کسب نظر موافق ایشان نسخه اخیر که مشتمل بر اصلاحات مفصل و درج مطالب و نظرات جدید می‌باشد به‌طور مستقل به چاپ می‌رسد.

در این کتاب تلاش گردیده مطالب حقوقی به دور از گرایش‌های سیاسی و صرفاً بر اساس نگرش علمی تدوین گردد بگونه‌ای که دانشجویان عزیز بتوانند روش تفسیر و تحلیل مطالب علمی را بیاموزند. در بیان مطالب سعی گردیده ضمن رعایت اختصار،

نظرات متنوع و مختلف بیان گردد تا بر غنای آن افزوده شود. حجم زیاد و گستردگی مباحث حقوق اساسی موجب گردیده مطالب به نحو موجز و به دور از تطویل بیان گردد و جنبه درسی بر آن حاکم باشد. در طرح مباحث سعی گردیده با ارجاع به منابع مختلف در زیرنویس‌ها زمینه مطالعه بیشتر برای دانشجویان و پژوهشگران محترم فراهم گردد. در پاره‌ای مباحث نیز علاوه بر تحلیل حقوقی، مطالب انتقادی مطرح گردیده که بر فضای علمی بحث می‌افزاید و زمینه را برای مطالعه و پژوهش‌های بیشتر هموار می‌نماید. امید است این تلاش ناچیز بتواند همسو با اهداف مقدس نظام جمهوری اسلامی ایران موجب تحکیم و تقویت هرچه بیشتر آن گردد و زمینه را برای بحث و تحقیق بیشتر پیرامون مباحث حقوق اساسی فراهم سازد.

ومن الله التوفيق و عليه التكلان

فرید محسنی